ISTORIA ŞI EVOLUȚIILE RECENTE ALE ATLASULUI LINGVISTIC ITALIAN (ALI)

HISTORY AND RECENT DEVELOPMENTS
OF THE ITALIAN LINGUISTIC ATLAS

(Abstract)

This paper illustrates the origins, results achieved and future prospects of the *Italian Linguistic Atlas*, a work begun in 1924 by linguist Matteo Bartoli and scholar Ugo Pellis and now directed by Lorenzo Massobrio.The first part deals with the structure of the atlas questionnaire, the choice of points to be covered and the 1009 field surveys, followed by a brief presentation of the already published nine volumes, with some information about thenew digital storage of linguisticdata. The last part illustrates some linguistic and ethnolinguistic maps to show the relevance of the *Italian Linguistic Atlas* as an instrument for further research in Italian and Romance dialectology.

Cuvinte-cheie: geografie lingvistică, dialectologie italiană.
Key-words: Linguistic geography, Italian dialectology.

Începuturile ideii şi proiectului unui *Atlas lingvistic italian* (ALI), operă aflată în curs de elaborare la institutul cu acelaşi nume din cadrul Universităţii din Torino, pot fi urmărite în anii imediat premergători primului Război mondial. Acestea apar indisolubil legate, la fel ca şi *Atlasul italo-elveţian* (AIS) al lui Jaberg şi Jud, de soarta extraordinară a primei lucrări ştiinţifice de acest fel, anume *l'Atlas Linguistique de la France* al lui Gilliéron. În ciuda proiectului timpuriu, în cazul ALI lucrarea a putut să se concretizeze abia în 1924, datorită contribuţiei lingvistului Matteo Bartoli şi implicării savantului de origine friulană Ugo Pellis (1882-1943), care va fi nu doar anchetatorul neobosit al atlasului, ci şi un nepreţuit asistent în definirea planului general al lucrării. Lucrarea, deşi se bazează pe cele patru principii fundamentale ale modelului propus de Gilliéron – ancheta directă pe teren, anchetatorul unic, transcrierea fonetică impresionistă, publicarea integrală a materialelor – cuprinde deopotrivă

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

noutăţi însemnate legate de unele aspecte fundamentale ale anchetei lingvistice, privitoare mai cu seamă la structura chestionarului şi la alegerea localităţilor anchetate.

Chestionarul

Conceput într-o primă formă de Bartoli, chestionarul complet restructurat şi îmbogăţit ulterior de Pellis era compus la origine din peste 7.000 de întrebări, directe şi indirecte, împărţite în Partea Generală, compusă din 3.630 de chestiuni privitoare la lexicul de bază cunoscut de către cea mai mare parte a vorbitorilor, şi în Partea Specială alcătuită din 3.324 de chestiuni care privesc concepte sau noţiuni cu un grad mai ridicat de specificitate, urmate de un apendice morfologic (întrebările 6.613-7.013). În unele localităţi a fost utilizat şi un Chestionar suplimentar dedicat culegerii materialului de interes folcloric, în timp ce o redactare specială a *Parabolei fiului rătăcitor* în 24 de propoziţii a fost utilizată în sondajele premergătoare efectuate în vederea identificării localităţilor celor mai potrivite pentru ancheta lingvistică. De-a lungul anilor, chestionarul original a suferit intervenţii ulterioare: unele chestiuni au fost eliminate, iar altele adăugate, astfel încât, odată cu intervenţia lui Temistocle Franceschi, unul dintre ultimii anchetatori, numărul acestora a ajuns să fie în jur de 2.800.

Punctele de anchetă

Alegerea punctelor de anchetă reprezintă o altă diferenţă fundamentală între ALI şi lucrările precedente. În primul rând, din punct de vedere exclusiv cantitativ: densitatea reţelei punctelor de anchetă, cu 947 de localităţi, este, într-adevăr, considerabil mai mare decât cea din *Atlas Linguistique de la France* şi chiar şi faţă de AIS, care numără un total de 405 de puncte anchetate. Mai mult chiar, localităţile anchetate nu au fost alese după un simplu criteriu topografic (astfel încât distanţa dintre două puncte să nu fie mai mare de 30 de km, dar nici mai mică de 15), ci ţinându-se seama de o clasificare precisă a comunităţilor de vorbitori în trei categorii, în aşa fel încât să fie reprezentate în proporţie corectă centrele de cultură mari, mijlocii şi mici, acestea fiind definite de calitatea şi de cantitatea mijloacelor de comunicare de care sunt deservite şi pe baza importanţei instituţiilor şcolare şi ecleziastice prezente (sau, după caz, absente). Ca urmare a acestei deosebiri între puncte, ancheta a fost divizată, după cum era necesar, în trei tipuri, fiind adaptată la situaţia lingvistică a Italiei, atât de complexă şi de puţin omogenă din punct de vedere cultural şi lingvistic. Tot cu privire la punctele de anchetă, una dintre inovaţiile introduse de ALI este includerea unui număr de puncte aloglote, luate în considerare doar în mod periferic în AIS, precum şi culegerea, chiar dacă nu în mod sistematic, a unor elemente de jargon. Astfel, în ALI sunt reprezentate

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

unsprezece dintre cele douăsprezece minorităţi lingvistice protejate în prezent de legislaţia italiană (legea nr. 482 din 1999), anume vorbitorii de slovenă, croată, albaneză, dialecte germane, greacă, catalană, ladină, provensală, franco-provensală, sardă şi friulană, la care se adaugă istroromânii din localităţile istriote Şuşnieviţa şi Bârda şi vorbitorii graiului ţigănesc din Giulianova în Abruzzo. În cazul specific al localităţilor Bârda şi Şuşnieviţa, care corespund Punctului de anchetă 372 şi sunt indicate cu cifrele romane I, respectiv II, acestea au fost anchetate în 1926 (Şuşnieviţa, cu un informator de 58 de ani) şi, respectiv, în 1935 (Bârda, având drept informator o femeie de 25 de ani), în vreme ce la Jeiăni (P. 365) ancheta a fost efectuată în 1933, cu un informator în vârstă de 25 de ani.

Anchetele

Cele 1.009 de anchete pe teren, corespunzătoare numărului de 947 de localităţi cartografiate, au fost efectuate în două campanii: prima, începută în 1925, a fost dusă la îndeplinire integral de Ugo Pellis şi s-a încheiat în 1942, în urma dispariţiei anchetatorului, survenite în 1943; cea de-a doua, întrucât între timp principiul anchetatorului unic fusese abandonat, a fost condusă între 1953 şi 1965 de o echipă alcătuită din şase anchetatori: Raffaele Giacomelli, Corrado Grassi, Giorgio Piccitto, Giovanni Tropea, Temistocle Franceschi şi Michele Melillo. Pe toată durata anchetelor au fost intervievaţi 1.700 de informatori, în cea mai mare parte bărbaţi (în procent de 87%), având un grad de şcolarizare preponderent elementar şi aflaţi la vârste cuprinse mai cu seamă între 50 şi 60 de ani. În ceea ce priveşte ancheta pe teren, trebuie să amintim că, în vreme ce Pellis, pentru a păstra unitatea anchetei, a preferat metoda informatorului unic şi doar în cazuri excepţionale a recurs la alte surse precis indicate, sub conducerea lui Benvenuto Terracini au fost introduse sistematic una sau mai multe anchete suplimentare de control (cuprinzând aproximativ 100-200 de chestiuni sau, în cazurile cele mai elaborate, circa 300-400 de chestiuni), nu doar pentru materialul lexical (Control A), ci şi pentru materialul fonetic şi morfologic (Control B). Această metodă nu doar a făcut posibile verificarea şi garantarea validităţii materialului cules în cadrul anchetei principale, ci, mai cu seamă, a oferit un cadru cât mai obiectiv cu putinţă al situaţiei actuale a graiului cercetat, dincolo de caracteristicile personale ale informatorului şi ale poziţiei socioculturale ale acestuia în interiorul comunităţii.

Arhivele

Materialele lingvistice culese pe teren de către Pellis şi de către urmaşii acestuia şi înregistrate în caiete în dublu exemplar au fost fişate şi arhivate după o procedură care are ca scop să pună la dispoziţie la Torino, în cadrul Institutului ALI, nu doar o arhivă permanentă pe hârtie a fiecărei anchete în

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

parte, în care sunt cuprinse caietele şi copiile acestora, ci şi o arhivă a fişelor care cuprind materialul dialectal grupat şi ordonat pe criterii geografice, sistematizat după chestiuni sau noţiuni şi destinat alcătuirii hărţilor lingvistice corespunzătoare. Strâns legată de arhiva lingvistică e cea fotografică, constituită dintr-un număr de 8.855 de fotografii (dintre care 7.156 au fost făcute chiar de Pellis) prevăzute cu Legendă şi destinate să furnizeze informaţii suplimentare în sprijinul datelor de natură lingvistică. Aceste imagini redau aspecte diferite ale culturii materiale: obiecte, instrumente, piese de îmbrăcăminte, obiceiuri, tradiţii; sunt, însă, suficient de numeroase şi acelea care înfăţişează locuri, peisaje, persoane. Specificul şi valoarea acestui corpus fotografic constau, pe de-o parte, în conţinutul etnografic, documentaristic, istoric şi topografic al imaginilor (luate fiecare în parte şi, mai mult, ca ansamblu organic), iar de cealaltă, în corelaţiile strâns întrepătrunse şi punctuale între subiectul imaginilor şi datele lingvistice.

Dintre punctele de anchetă, doar 640 beneficiază de prezenţa unei arhive fotografice cu o distribuţie numerică neuniformă între diferitele regiuni ale Italiei (de exemplu avem un număr mai ridicat de fotografii în Sardinia, urmat de Piemont şi de Sicilia).

Publicarea

Odată cu încheierea anchetelor şi cu moartea în 1968 a lui Benvenuto Terracini, lucrarea a păşit într-o lungă perioadă caracterizată de momente dificile şi, uneori, chiar dramatice, una dintre soluţiile propuse fiind transformarea Atlasului în simplă arhivă destinată consultării. Totuşi, în pofida acestor greutăţi, începând din anii optzeci ai secolului trecut, mai întâi sub conducerea lui Arturo Gendre, iar apoi sub a lui Lorenzo Massobrio, după ce au fost rezolvate unele probleme grave de natură instituţională şi organizatorică, lucrările la Atlas au trecut din faza pregătitoare în cea de redactare şi publicare. Astfel, în urma încheierii în 1988 a unei convenţii cu Institutul Poligrafic al Monetăriei Statului din Roma pentru înregistrarea digitală a întrebărilor dialectale şi editarea Atlasului, a fost posibilă începerea complexului proces de redactare şi de pregătire a primului volum de hărţi, publicat în cele din urmă în 1995.

Planul editorial prevede publicarea unui număr de 17/18 volume, fiecare cuprinzând circa 100 de hărţi, dintre care unele duble sau parţiale, adică reprezentând ori doar jumătatea de nord a Italiei, ori sfertul nord-oriental al ţării şi Sardinia, zone în care anchetele conduse de Pellis au fost mai dense şi mai atente în ceea ce priveşte calitatea răspunsurilor culese. Până în momentul de faţă au fost publicate opt volume: în 1995 şi 1996 au apărut volumele I şi, respectiv, II, dedicate *Corpului omenesc*, în 1997 a apărut volumul al III-lea, intitulat *Haine şi îmbrăcăminte,* în 1999 şi în 2001 au apărut

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

volumele IV, respectiv V dedicate *Casei şi gospodăriei*, în 2003, volumul al VI-lea dedicat *Alimentaţiei*, iar în 2008 şi în 2011 au apărut volumele VII şi VIII dedicate *Vârstelor omului*, toate cuprinzând un total de 831 de hărţi. Volumul al IX-lea, dedicat *Societăţii*, se află într-un stadiu avansat de pregătire şi ar trebui să vadă lumina tiparului până la sfârşitului anului 2013, urmat fiind de volumul X, care epuizează întrebările din Partea Generală II. În cele 7/8 volume care rămân să fie publicate, ar trebui să se regăsească toate întrebările din secţiunea dedicată lexicului special (PS Ia, Ib, Ic1, Ic2, II).

În 1995, odată cu tipărirea primului volum, au fost publicate şi protocoalele celor aproximativ o mie de anchete (Massobrio *et alii* 1995), cuprinzând minuţioase informaţii cu privire la localităţi, informatori şi la varietăţile de limbă din diferitele puncte de anchetă. Acestea constituie un instrument indispensabil pentru o lectură ştiinţific fundamentată a materialului publicat în hărţi. Mai recent, în 2007, în completare la datele din Atlas, au fost publicate într-un volum suplimentar al *Buletinului Atlasului Lingvistic Italian* versiunile dialectale ale *Parabolei fiului rătăcitor* culese de Pellis şi de la unii informatori (Campagna *et alii* 2007).

Fiecare volum ALI se prezintă în formatul de 72×50 cm, iar în interiorul său hărţile sunt dispuse pe câte două pagini în oglindă, cea din partea stângă reprezintă jumătatea nordică a Italiei, în timp ce pe pagina din stânga se află jumătatea sudică şi Sardinia. Pentru fiecare chestiune, în legenda situată în partea stângă-sus se află eventualele trimiteri la celelalte atlase ale varietăţilor romanice şi este indicată pe larg întrebarea din chestionar utilizată pentru a obţine răspunsurile de pe hartă. Harta mai este prevăzută cu un aparat de note, în care s-au vărsat şi materialele culese cu ajutorului *Chestionarului folcloric*, precum şi cu trimiteri la eventualele fotografii corespunzătoare materialului lingvistic. În cele din urmă, numeroase hărţi cuprind sub formă de listă formele corespunzătoare în dialect ale chestiunilor complementare chestiunii-titlu.

Evoluţii recente

Ultimul volum publicat, cel de-al VIII-lea, a reprezentat o etapă importantă pentru procedurile de redactare tehnică a hărţilor, întrucât acesta a fost şi terenul de încercare pentru o nouă modalitate informatică, datorită căreia operaţiile de înregistrare a materialelor şi de transliterare automată a chestiunilor au fost transferate integral Colectivului de redacţie de la Torino. Această nouă procedură face posibilă simplificarea etapelor redacţionale, cu reducerea atât a numărului de operaţii, cât şi a intervenţiei directe a redactorilor, ceea ce permite un ritm de publicare al volumelor mai susţinut.

În acest fel, în cadrul colectivului de redacţie torinez se află în curs de „construcţie” o arhivă digitală a materialelor existente pe hârtie, a cărei

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

structură este concepută ca o bază de date în care faptele lingvistice sunt ordonate după mai multe criterii: pe volum individual, pe fiecare chestiune în parte (cu informaţii despre stadiul de elaborare în care se află), pe fiecare hartă în parte după un plan prestabilit (cu indicarea eventualelor completări corespunzătoare). Toate aceste date sunt corelate cu o serie de alte informaţii fundamentale de natură extralingvistică (numărul şi autorul anchetei, numărul şi numele Punctului de anchetă şi sigla alfanumerică caracteristică etc.) care permit localizarea cu exactitate a fiecărei informaţii în interiorul arhivei.

În urma rezolvării problemei înregistrării digitale a datelor lingvistice, în acest moment este garantată o continuitate a publicării volumelor, iar obiectivele grupului de cercetare de la Torino se vor focaliza, pe lângă acela prioritar al îndeplinirii planului editorial, pe crearea indicilor, care constituie o indispensabilă cheie de acces la datele cuprinse în Atlas, precum şi pe arhivarea şi organizarea digitală a materialului fotografic.

Atlasul ca instrument de cercetare lingvistică

Dacă ne oprim asupra materialelor lingvistice cuprinse în ALI, dincolo de relevanţa documentaţiei anchetelor desfăşurate în localităţile istroromâne Şuşnieviţa, Bârda şi Jeiăni, care constituie încă o importantă mărturie a acestui dialect, este fără putinţă de tăgadă că Atlasul reprezintă un instrument valid în descrierea structurii accentuat fragmentate a teritoriului dialectal italian şi din perspectiva unei comparaţii cu domeniul lingvistic românesc. Pentru a încheia, aşadar, trecând de la o analiză de tip onomasiologic şi lăsând deoparte deosebit de numeroasele cazuri în care se înregistrează o completă identitate lexicală între cele două domenii lingvistice ce poate fi pusă pe seama matricei latine comune, precum în hărţile *osso* „os" (H. 2), *pelo* „păr" (H. 7), *dolce*/*amaro* „dulce/amar" (H. 110), *sonno*" somn" (H. 135) etc., aş dori să mă opresc foarte pe scurt asupra unor exemple de corespondenţe lexicale parţiale care se pot identifica în hărţile deja publicate. În cazul hărţii nr. 10 *cervello* „creier" se poate observa o analogie între formele rezultate pe teritoriul italian din latinescul MEDULLA, AE, la propriu *măduvă* şi nu *creier*, atestate în zonele sudice supuse contactului direct şi continuu cu limba greacă, atât în perioada Greciei Magna, cât şi în cursul ocupaţiei bizantine, şi cele înregistrate în localităţile aromâne şi meglenoromâne (cf. ALR h. 13 şi ALRM h. 17) aflate, după cum se ştie, sub o analogă influenţă directă a limbii greceşti. Este plauzibil ca trecerea semnificatului de la „măduvă" la „creier" să fi avut loc chiar sub influenţă grecească, mai precis sub forma unui calc după gr. *μυελός* care, pe lângă accepţiunea primară de „măduvă" o are şi pe cea de „creier", devenită ulterior, în epoca bizantină, singura activă (sec. VI-XV d.H.). Pe harta nr. 28 *bocca* „gură" se identifică limpede zona graiurilor occitane din Piemontul occidental caracterizată de termeni care îl continuă pe latinescul GULA, cu sensul din

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

latina populară de „gură” şi nu cu cel din latina literară, propriu, de „guşă”, la fel ca în românescul *gură*, care se opune restului varietăţilor dialectale italiene în care găsim forme provenite din latinescul BUCCA. Este demn de observat faptul că unica atestare meridională a lui GULA aparţine graiului din Guardia Piemontese, colonie occitană situată în Calabria şi fondată, cel mai probabil, în cea de-a doua jumătate a veacului al treisprezecelea de către grupuri de valdezi plecaţi deja din văile alpine piemonteze după cruciada catară (1225). O distribuţie asemănătoare cu cea a termenilor care îl continuă pe GULA este prezentă şi în harta nr. 33 *palato* „palat”, în interiorul perifrazei sintagmatice *cielo della bocca*, care reprezintă, din nou, o convergenţă deplină cu românescu *cerul gurii*. În cazul hărţii nr. 61 *intestino* „intestin”, concordanţa lexicală cu românescul *maţe* (din lat. MATIA REW 5412) interesează parţial Sardinia[1], cu derivatul colectiv [mats'tsamini], precum şi aria din Lazio care prezintă ['mats tsa] şi o localitate din Basilicata (P. 907 Tricarico MT), care prezintă compusul [ntra'matstsə], după modelul ['ndrame] (din *INTRAMEN) prezent în aria salentină învecinată. Tipul lexical cu cea mai largă difuzare în dialectele italiene este, însă, *budella* din lat. BOTELLUM „cârnat” care domină Italia de nord, centrală şi Sicilia, şi căruia îi corespund în Italia meridională şi în anumite părţi din Sardinia termeni derivaţi din latinescul STENTINA, formă cu metateză atestată în glose medicale pentru INTESTINA. Dacă trecem la harta nr. 113 *tu lecchi* „tu lingi”, observăm că latinescul LINGERE, de la care îl avem pe românescul *linge*, continuă încă în toate varietăţile limbii sarde, cu excepţia galurezei (a se vedea mai cu seamă logudorezul ['lingis] şi campidanezul ['lindʒis], cu forma intermediară ['liŋŋis]), precum şi în friulană şi în ladină, arii marginale faţă de cea mai mare, care ocupă tot restul teritoriului italian, caracterizată prin prezenţa unor termeni care îl continuă pe longobardul *lekkon* „a linge” sau al latinului vulgar **ligicare*, frecventativ al lui LINGERE. O altă convergenţă semnificativă cu sarda este atestată în harta dublă nr. 137 *ho sognato*/*un sogno* „am visat/un vis” unde unele varietăţi îl continuă pe lat. VISUM „vis” (['vizu]/['bizu]/['izu]), de la care avem verbele [vi'zare]/[bi'zare], care corespund cuvintelor româneşti *vis* şi *visa*. Atare tipuri lexicale rezistă în Sardinia mai ales în graiurile centrale, în timp ce în zonele nordice, la sud şi de-a lungul coastelor, în alte cuvinte în regiunile mai deschise influenţei limbii standard, se răspândeşte tipul lexical italian *sogno*/*sognare*; acest lucru se observă mai ales în capitala regiunii, la Cagliari şi în zonele imediat învecinate.

În volumul IV, harta 357 *scaldaletto* „încălzitor pentru pat”, obiectul anchetat cu ajutorul ilustraţiilor indicate cu tipurile A, B şi C pe hartă prezintă,

[1] În varianta logudoreză ['matta], în cea campidaneză ['matstsa], în varietăţile centrale ['maθθa]. În schimb, în varianta galureză sunt prezenţi termeni care continuă vechiul italian *minugio, -i*.

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

printre diferitele expresii metaforice utilizate pe cele de „preot" sau de „călugăriţă", iar tipul lexical ['monaku] din partea de centru-sud a Italiei are un corespondent exact în termenul românesc *călugăr* utilizat, pe lângă semnificatul propriu, şi cu accepţiunea întâlnită în Italia (Cioranescu 1958-66). Pe harta nr. 738 din volumul VII *s'impara* „se învaţă" figurează o urmă a lat. *INVITIARE care stă la baza românesculuI *a învăţa*, în graiul din Vibo Valentia (CZ) unde, pe lângă tipul lexical *si mpara*[2], informatorul îl mai aminteşte şi pe [si 'mbitstsa]. În cele din urmă, pentru a încheia cu un exemplu extras din ultimele hărţi publicate, o corespondenţă deosebit de amplă între cele două domenii lingvistice apare în harta *mio marito*/*mia moglie* „soţul meu/soţia mea", atunci când avem de-a face cu forme care îl continuă pe latinescul MULIEREM. În Italia, aceştia apar în Sardinia şi în două arii la nord şi la sud de Toscana, separate de penetrarea toscanismului mai recent *moglie* (din nominativul MULIER). În România, pe baza datelor oferite de ALR II *nevasta mea*, aceste forme sunt atestate mai cu seamă în graiurile sud-vestice. Ambele domenii lingvistice rezultă ulterior puternic fragmentate, chiar dacă din cauza unor evoluţii autonome: în cazul românei, datorită prezenţei formelor care continuă pe FAMILIA şi care prezintă o evoluţie a semnificatului cu totul originală în cadrul mai larg al limbilor romanice, precum şi prin afirmarea împrumutului slav *nevastă*; în cazul italienei, prin impunerea, după model galo-romanic, a formelor care îl continuă pe FEMINA, de-a lungul întregului arc alpin cu propagări însemnate şi în câmpia padană, ca spre exemplu în partea vestică a acesteia, şi prin prezenţa, tot în zona de nord a Italiei, a două arii caracterizate prin forme care continuă pe DOMINA „stăpână", al căror centru de difuzare poate fi identificat în dialectul milanez. Mai există, de altminteri, în varietăţi ale limbii sarde, forme care continuă, mai cu seamă în cele centrale şi în campidaneză, pe latinescul PUPILLA, la propriu „fată, orfană", care prezintă o evoluţie semantică influenţată, probabil, de castiliană, unde *pobilla* înseamnă „fiică unică bogată".

În urma celor mai sus menţionate putem afirma că ALI, după cum au recunoscut în recenziile la fiecare volum în parte o seamă de savanţi cu autoritate, nu reprezintă doar un punct de reper inegalabil pentru geografia lingvistică italiană, ci constituie o resursă indispensabilă pentru studiile italo-romanice şi romanice, în general. Calitatea proiectului lui Bartoli şi Pellis, capacitatea de a da o nouă viaţă lucrării în lumina noilor cuceriri teoretice ale geolingvisticii de către Terracini, deopotrivă cu acribia celor care au urmat acestor maeştri sunt o garanţie că, în ciuda timpului, Atlasul, după cum a afirmat

[2] Dal lat. vulg. *IMPARARE „a lua, a se înstăpâni".

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)

Benvenuto Terracini, va continua să fie «un instrument de lucru şi nu doar un muzeu de antichităţi» (Terracini 1955:4).

BIBLIOGRAFIE

AIS = Jaberg K., Jud J., 1928–1940, *Sprach– und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, 8 voll., Zofingen, Ringier u. C.

ALI = Bartoli M. *et alii*, 1995-, *Atlante linguistico italiano*, I–, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato.

ALR II = Petrovici E., 1940, *Atlas lingvistic român, Partea II,* Vol. I, Sibiu/Leipzig, Muzeul Limbii Române/Harrassowitz.

Campagna S. *et alii*, 2007, *La parabola del figliol prodigo nei materiali dell'Atlante linguistico italiano*,Torino, Istituto dell'Atlante Linguistico Italiano.

Ciorănescu Al., 1958-66, *Dicţionarul etimologic român*, Tenerife, Universidad de la Laguna.

Cugno F., 1994, „Osservazioni sui punti albanesi dell'Atlante linguistico italiano", *Bollettino dell'Atlante linguistico italiano*, III serie, nr.18., p.73-92.

Cugno F., Massobrio L., 2010, *Gli atlanti linguistici della Romània*, Alessandria, Edizioni dell'Orso.

DEDI = Cortelazzo M., Marcato C., 1998, *Dizionario etimologico dei dialetti italiani*, Torino, Utet.

DEI = Battisti C., Alessio G., 1950–1957, *Dizionario etimologico italiano*, Firenze, Barbera.

DELI = Cortelazzo, M., Zolli P., 1980, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli.

DES = Wagner M. L., 1962, *Dizionario etimologico sardo*, 4 voll., Heidelberg, Winter Universitätsverlag.

Genre A., Campagna S., Massobrio L. (eds.), 1971, *Atlante Linguistico Italiano. Questionario I,a – Testo*,Supplemento al Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano, Torino.

Massobrio L. *et alii*, 1995, *Verbali delle inchieste*, Voll. I-II, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato.

REW = Meyer-Lübke, W., 1935, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.

Terracini B., 1955, „L'Atlante Linguistico Italiano nell'opera di Matteo Bartoli e Ugo Pellis", *Bollettino dell'Atlante Linguistico Italiano*, nr. 1, p. 3-9.

Federica CUGNO
Institutul Atlasului Lingvistic Italian
Universitatea din Torino

BDD-V2826 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:15 UTC)